

IZSELJENSKO VPRAŠANJE V KOLEDARJIH DRUŽBE SV. CIRILA IN METODA

ANDREJ VOVKO

Težišče dela narodnoobrambne organizacije Družbe sv. Cirila in Metoda (z najpogosteje uporabljano kratico CMD), ki so jo ustanovili leta 1885 za obrambo pred nemškimi raznarodovalnim delovanjem na slovenskem ozemlju, je bilo na šolskem področju z ustanavljanjem in vzdrževanjem lastnih zasebnih slovenskih osnovnih šol in vrtcev. O njenem delovanju je bilo tudi na straneh Kronike že nekaj napisanega, tako da se na tem mestu s tem ne bi ponovno ukvarjali.¹ Tokrat bo naše zanimanje posvečeno prispevkom o slovenskem izseljenstvu, ki so v obdobju 1885—1940 izšli v Koledarju Družbe sv. Cirila in Metoda.

Poleg šolskih so zbužala zanimanje CMD tudi nekatera druga narodnoobrambna in splošna slovenska vprašanja, med katere sta sodila tudi izseljensko in manjšinsko. CMD je vzdrževala stike s slovenskimi izseljenci, predvsem tistimi v ZDA, katerih finančna pomoč CMD ni bila zanemarljiva, prav tako ne število podružnic CMD in njihovih članov v ZDA. Tudi o tem je bilo v Kroniki že govora.² Zanimanje za izseljenska vprašanja se je v CMD zelo povečalo v drugi polovici tridesetih let, o čemer priča tudi število članov v koledarju CMD. Podoba je bilo v tem obdobju zelo naglašeno tudi spremljanje vprašanj pripadnikov slovenske manjšine v Italiji in Avstriji ter narodnoobrambna problematika na splošno.

Vestniki in od leta 1904 dalje Koledarji (Vestnik Družbe sv. Cirila in Metoda niso samo dragocen in najpopolnejši vir za proučevanje njenega delovanja, pač pa kot omenjeno še za precej drugih vprašanj, obsegajo pa tudi zelo bogato bero pesmi in proznih prispevkov nekaterih vidnih slovenskih književnikov (Ksaverja Meška, Frana Maslja-Podlimbarskega, Antona Medveda, Frana S. Finžgarja, Manice Koman in drugih).

Prvi prispevek, ki v omenjenih koledarjih obravnava tudi izseljenska vprašanja je napisal Fran Maselj-Podlimbarski (1852 Sp. Lokve — 1917 Pulkava).³ V njem je strnil številne vtise s svojih službenih postaj častnika avstrijske vojske ter s svojih turističnih potovanj v predčasnem pokoju. Težišče njegovega prispevka o Slovencih na tujem je sicer *'notranje izseljenstvo'* v mejah habsburške monarhije in pri tem gre avtorju tako za mrtve kot žive Slovence: *'Mrtve sem iskal na italijanskih, ogrskih, čeških in bosenskih bojiščih...'*, spominja pa se *'tudi onih Slovencev, katerim se je še smehljala luč življenja, ko sem jih našel na tujem'*. Dalje avtor biča tiste Slovence, *'katerim je že ugasnila iskra domoljubja. Posebno nekateri visoki gospodje so zelo nizko posadili svojo prvotno domovino, kjer so se nekaj šolali s pomočjo slovenskih dobrotnikov. O onih rojakih, ki se nam zgube samo na Dunaju, bi se dala napisati debela knjiga'*. Na podlagi lastnih osebnih izkušenj Podlimbarski opisuje svoje srečanje z vojaškim intendantskim uradnikom Hribarjem v takratnem Požunu, sedanj

Bratislavi, ki ga je raznežil šele pogled na slovenski časopis na Masljevi pisalni mizi, z Ribničanom Košmejem *'v nemški vasi ob Donavi'*, s slovenskimi inženirji, profesorji, uradniki, častniki in vojaškimi duhovniki, kot tudi s preprostimi slovenskimi ljudmi v Bosni, drvarji, ki so se vračali iz Romunije, težaki, ki so delali na Češkem pri železnici, slovenskimi tovarniškimi delavci na Moravskem. Ob ugotovitvi, da se je mnogo slovenskih upokojencev naselilo v 19. stoletju na Dunaju in Gradcu in da je slednji zanje veljal za *'Eldorado'*, Maselj vse Slovence zunaj slovenskega ozemlja poziva, naj se po upokojitvi naselijo v Sloveniji, zlasti v Ljubljani pa tudi v drugih krajih, kjer naj uživajo svojo zasluženno pokojnino in jo tudi porabijo v slovensko korist.⁴

Podoben poziv izseljencem, naj se na stara leta vrnejo domov in kupujejo slovensko zemljo, ki prehaja v tuje roke, je v svojem članku napisal tudi duhovnik, pisatelj in časnikar Franc Saleški Šegula (1860 Moškanjci — 1938 Maribor).⁵ Pri tem se je skliceval na vzore izseljenih libanonskih Maronitov in Slovakov, ki se vračajo nazaj v domače kraje s prigranim denarjem in ga tam koristno porabijo. Tistim izseljencem, ki se branijo vrnitve domov z ugovori, da so zdaj tujci v domači vasi, odgovarja, *'da to ne drži, da je svet isti, le mi smo se mu odtujili'*, kar je pokvarila doba dolgih let pa lahko popravi in sam javen nastop. Avtor svetuje izseljenskim povratnikom, naj se vključijo kot podporniki in mecenji pa tudi kot odborniki v podružnice CMD, v slovenska bralna, izobraževalna, pevska, gasilska in druga društva, v občinske in okrajne zastope pa kot svetovalci, volilci, častni občani itd. Poziva vse rojake na tujem, naj se *'od zahoda do izhoda, od juga in severa, čez pustinje in 'neskončno morje' vrnejo 'na pobrežje Mure, Drave, Save... na obali sinje Adrije slovenske'* ter zelo lirično zaključí članek s pisanjem o domovini, kjer se da *'v njenih hladnih gajih, tihih vah, ob potokih in po vinorodnih hribskih kraj belih cerkvic... zadovoljno prebivati in delovati'*.⁶

Po prvih dveh precej literarno zasnovanih člankih zasledimo naslednjo omembo izseljenskega vprašanja že v času stare Jugoslavije v prispevku vidne tržaške kulturno-prosvetne in narodne delavke ter primorske izseljenke v času med obema vojnama Marice Bartol-Nadlišek (1867 Trst — 1940 Ljubljana).⁷ Ta je sicer posvečen drugi temi: utrjevanju narodne zavesti med Slovenci v jugoslovanskem smislu *'troimenega naroda'*, med drugim z učenjem srščine in cirilice. Avtorica prispevka svari pred izseljevanjem iz nove jugoslovanske države, ki ga označi kot nesmisel, siliti v Ameriko za negotovim zaslužkom pa je zanj nespametno, *'ko se z delom tu v naši državi vsakdo lahko preživi'*, tudi v Ameriki pa je treba za življenje trdo delati. Zaključuje s pozivom, naj Slovenci ljubijo tako svojo zemljo, svojo grudo in ji ostanejo zvesti, kot

tudi »našo mlado Jugoslavijo«.⁸

Naslednji članki o izseljenski problematiki se pojavijo v začetku tridesetih let, nato pa skoraj v vseh naslednjih letih do konca izdajanja koledarja leta 1940. Pisani so po eni strani v značilnem jugoslovanskem centralističnem tonu, po drugi pa predstavljajo izseljence in njihove organizacije ter svarijo pred izseljevanjem, praviloma v bolj strokovnem in manj čustvenem jeziku.

Izseljenski komisar Fran Fink⁹ v duhu vseh omejenih značilnosti objavlja dva svoja prispevka v dveh zaporednih koledarjih CMD. V prvem prispevku objavlja zelo podrobno izseljensko statistiko. Vzrokov za izseljevanje posebej ne analizira, pač pa govori o življenjskih razmerah, ki so bile pred šestdesetimi leti »še bolj neznosne kakor so danes«. Nato navaja število slovenskih izseljencev po posameznih državah: ZDA 250.000, Argentina 20.000, ostala Južna Amerika 5.800, Kanada 6.000, Avstralija 200, Nemčija 30.000, Francija 16.000, Belgija 3.000, Nizozemska 3.000, skupaj 334.000 oseb. Kot največjo slovensko naselbino zunaj matične domovine navaja Cleveland z okrog 60.000 slovenskimi izseljenci, tremi slovenskimi župnijami, dvema slovenskima šolama s 1.529 oziroma 670 otroki ter Slovenskim Sokolom. Nato navaja večje naselbine, v katerih so samostojne slovenske in mešane župnije, slovenska podporna društva, slovensko časopisje, slovenske narodne domove in dvorane po posameznih državah ter diplomatska in konzularna predstavništva Kraljevine Jugoslavije v ZDA. Za slovenska podporna društva navaja naslednje številke članstva: Kranjska Slovenska Katoliška Jednota 242 društev s 34.500 člani, Slovenska Narodna Podporna Jednota, ki so jo ustanovili rojaki večinoma delavskega stanu 732 včlanjenih društev s 63.500 člani, Jugoslovanska Katoliška Jednota 217 društev z 19.000 člani, Slovenska svobodomiselná podporna zveza z 222 društvi in 12.000 člani, Slovenska Dobrodelna zveza s 53 društvi in 10.000 člani, Zapadna Slovenska Zveza v Denverju z 41 društvi in 3.000 člani, Jugoslovanska podporna zveza Sloga z 18 društvi in 3.000 člani, Slovenska Hrvatska Zveza v Calumetu s 26 društvi in 2.000 člani, Družba sv. Družine v Jolietu s 17 društvi ter 1.900 člani ter Slovenska ženska zveza v Chicagu z 32 društvi in 500 člani. Pri posameznih konzulatih v ZDA je verjetno iz praktičnih razlogov navedeno tudi, katere zvezne države spadajo v njihovo pristojnost. V delu prispevka, posvečenemu Argentini, navaja slovenska društva v Buenos Airesu (Slovensko Prosvetno Društvo I, Calle Segni, Slovensko Prosvetno društvo II, Calle Colonia, Društvo Slavia in Sokol Kraljevine Jugoslavije v La Paternal, v mestih Berisso pri La Plati (jugoslovansko društvo Kosovo) in Rosario (Slovensko delavsko društvo Triglav ter častnim konzulom Ivanom Kokičem) ter naglašá dejstvo, da v tej državi ni slovenskih župnij in šol, razen privatnih tečajev pri prosvetnih društvih, ki jim je banska uprava iz Ljubljane poslala potrebne slovenske šolske knjige. Ponašljen je tudi članek iz argentinskega Slovenskega

tednika z dne 6. aprila 1929, v katerem so podane številke izseljencev iz Primorske, ki jih časnik samo iz Goriške beleži nad 10.000 in »to same mlade, krepke moči moškega in ženskega spola«. Po podatkih iz omenjenega članka je izseljevanje najbolj prizadelo bovško in srednjevipsko dolino. Tako naj bi se iz Kamne izselilo nad 200 ljudi (140 moških in 60 žensk), iz Črnice 169 (115 moških in 54 žensk), iz Dornberga 212 (108 moških in 104 ženske), iz Batuj 95 (56 moških in 39 žensk), iz Rihemberga (Branika) 108 (52 moških in 56 žensk), iz Prvačine 320 (70 moških in 250 žensk), z Vogrskega 52 (35 moških in 16 žensk), iz Oseka 115 (68 moških in 47 žensk), iz Renč 406 (272 moških in 134 žensk) ter iz Šempasa 118 (75 moških in 43 žensk). Zelo podobno je najbrž predvsem z uporabnim namenom naveden naslov Izseljenskega delegata Delegado de Emigracion del Reino Yugoslavo v Buenos Airesu. Glede ostale Južne Amerike avtor piše, da je največja kolonija slovenskih izseljencev v San Paulu, kjer sta Slovensko izobraževalno društvo Primorje in Jugoslovansko podporno udruženje. Opozarja, da je slednje v letu 1932 izdalo poseben Almanah, v katerem opisujejo razmere v Braziliji, naprodaj pa je pri Družbi sv. Rafaela v Ljubljani. Nadalje navaja, da so se v Urugvaj naselili zlasti prekmurski Slovenci, od tega v letih 1928—29 preko 300 deklet, ki so se večinoma zaposlile v Montevideu kot kuharice, sobarice in služkinje. Ostale Južne Amerike Fink ne obravnava. Kot značilnost razmer, v katerih so živeli slovenski izseljenci v Kanadi, navede avtor njihovo raztreseno naselitev brez pravih kolonij, izseljence kot farmarje ali poljedeljske delavce, večina pa so rudarji in gozdni delavci. Navaja tudi nadaljnjo značilnost ustanavljanja podružnic podpornih jedrot v ZDA v nekaterih večjih kanadskih mestih ter pregled društev Slovenske Narodne podporne Jednote (16), Kranjske Slovenske Katoliške jednote (8) in Jugoslovanske katoliške jednote (2).¹⁰ Zanimivo je, da razen ZDA, Kanade, Argentine, Brazilije in Urugvaja druge države s slovenskimi izseljenci niso omenjene. Podatki za praktično uporabo pa dajo sklepati, da je bil Koledar CMD očitno v določeni meri razširjen med slovenskimi izseljenci. Znano je, da so v času pred 1. svetovno vojno izseljenci v ZDA brali narodnoobrambni mesečnik Slovenski Branik, ter v času med obema vojnoma tako v Južni kot Severni Ameriki glasilo slovenskih in hrvaških beguncev iz Julijske krajine časopis Istró. Razširjenost Koledarja CMD pa bi bilo potrebno še ugotoviti, seveda če obstajajo podatki o tem.

Medtem ko je bil prvi Finkov članek izrazito statično pregleden, je drugi prava zbirka informacij, ki naj bi ljudi odvrčale od izseljevanja, o čemer že dovolj priča njegov naslov Svarilo izseljencem. Avtor zelo naglašá takratno svetovno gospodarsko krizo, ki je imela po eni strani pozitivno lastnost, da je izseljevanje iz Jugoslavije skoraj povsem prenehalo in s tem naj bi bila tudi ozdravljena ta »rak rana našega naroda«, po drugi strani pa je bilo negativna posledica krize vračanje siromašnih in bednih izseljencev v do-

V enem največjih evropskih izseljenskih pristanišč Le Havru so vlaki pripeljali izseljence prav do pomolov

movino, kjer množijo vrste brezposelnih. Avtor nato razčleni gospodarske razmere v vseh najpomembnejših državah slovenskega izseljevanja. Ugotavlja, da so se Slovenci začeli v večjem obsegu izseljevati v ZDA pred 50 leti in so se tam »dobro razvili na delavskem trgu in trgovskem polju« ter da je le ameriška politika omejevanja priseljevanja preprečila, da »bi bilo danes več Slovencev v Ameriki, kakor v dravski banovini«, ob naglaševanju 10 milijonov brezposelnih v ZDA pa odsvetuje izseljevanje tja, »ker je zaposlitev tam skoraj izključena«. Za odvrčanje možnih kandidatov za izseljevanje uporabi tudi »silno strog zakon, ki so ga izdale za priseljence Zedinjene države«. Kot države, v katerih so delavske razmere za izseljence najbolj neugodne, navede Kanado, Argentino, Brazilijo, Urugvaj ter Avstralijo. V Kanado se tako smejo izseliti samo žene in otroci izseljencev, ki imajo zaposlitev ter dovoljenje kanadske vlade ter izseljenci povratniki, ki so bili zunaj Kanade manj kot eno leto. Z izjemo rudnikov v Ontariu označi razmere v Kanadi kot »v splošnem zelo neugodne«. Opozarja tudi, da je priseljevanje v Argentino, Brazilijo in Urugvaj vezano na sklenjeno pogodbo z delodajalcem ter da se je večji del izseljencev vrnil iz Avstralije, ponovnega izseljevanja tja pa ne priporoča. Glede Francije navaja, da ta država do leta 1924 sicer vabi na tisoče delavcev-izseljencev, toda zaradi krize se izseljenci vračajo, še bolj kočljive in neugod-

ne razmere za izseljence pa so v Belgiji in Luksemburgu, ki ju odsvetujejo še bolj kot Francijo: »Dokler ni skrajne potrebe, ne hodi v tujino, tvoja mati je domovina Jugoslavija«. Razmere v nizozemskih rudnikih, kjer »v zadnjih letih« rastejo kolonije slovenskih izseljencev v pokrajini Limurg, so sicer dobro urejene, vendar pa je »delo zelo naporno in zdravju škodljivo«, pojavljajo se gospodarske težave in izseljenci se tudi od tam vračajo v domovino. V sklepu prispevka brez kake posebne smiselne zveze s prejšnjim tekstom, razen praktičnega vidika informiranja izseljencev, navaja zakonske predpise za jugoslovanske izseljence-vojaške obveznike po 45. členu zakona o organizaciji vojske in mornarice. Tako se smejo izseljenci, ki še niso odslužili vojaškega roka, vsako tretje leto za šest mesecev vrniti v domovino, ne da bi jih v tem času smeli klicati na odgovornost ali celo v vojaško službo. Opozarja tudi na takrat novo interpretacijo tega člena, da ta olajšava velja samo za tiste izseljence, ki so se zaradi rekrutacije oglasili na jugoslovanskih konzulatih in to lahko dokažejo z ustreznim potrdilom. Olajšava pa velja tudi za tiste bivše jugoslovanske državljane, ki so dobili tuje, niso pa odložili jugoslovanskega državljanstva in za tiste, ki so »po pokoljenju naši, po rojstvu pa tuji državljani«, če se v duhu 31. člena zakona o državljanstvu niso odpovedali jugoslovanskemu državljanstvu.¹¹

Z izseljevanjem Slovencev v Evropo zunaj habsbur-

ške monarhije se v Koledarjih CMD prvi ukvarja Rudolf Kresal v dolgem sestavku o westfalskih Slovenih. Celoten prispevek nekoliko spominja na ona izpred prve svetovne vojne zaradi določene čustvenosti in celo patetičnosti, čeprav za razliko od njiju navede tudi dragocene konkretne podatke. Kot osnovna rdeča nit se skozi prispevek vleče naglašanje velike tragedije v tujini izginjajočih westfalskih Slovencev, njihovi nadčloveški napor pri razvoju nemške industrije ter velika volja za ohranitev narodne zavesti. V začetku avtor zelo pesimistično ugotavlja, da bo prišel dan, »ko bo umrl v kakem oddaljenem mestu na nemškem severozapadu zadnji Slovenec, ki je pred davnimi leti šel po svetu iskat kruha in nove domovine«. Tja sta jih po avtorjevem mnenju pregnala avstrijska raznarodovalna politika in domača tesnoba. V Westfaliji so slovenski izseljenci v peklenkih razmerah pokazali »vso moč tistega majhnega, na severni meji Balkana bičanega naroda, za katerega je avstrijska aristokracija imela le psovko« ter pri hlapčevanju in trpljenju za tuj narod zmogli tudi oznanjevati slovensko ime in slovensko voljo. Ko naglašava vlogo Slovencev kot pionirjev kasnejše mogočne nemške industrije, ugotavlja, da skoraj ni bilo slovenske vasi, trga ali mesta, ki ne bi dalo izseljencev v Westfalijo. Te je po letu 1871 zmagovita Nemčija potrebovala v svojem gospodarskem razvojnem zanosu. Število izseljencev avtor oceni na 80.000 »slovenskih sinov«, ki so se izselili »pod nasiljem velikega kapitala in avstrijske imperialistične politike«. Po letu 1930 naj bi bilo slovenskih izseljencev še okoli 50.000, izmed katerih je še vedno velika večina rudarjev, le redki so bili sinovi, ki ob bornih rudarskih plačah očetov niso prevzeli njihovega poklica in se uspeli povzpeli po socialni lestvici navzgor. Zanimiv je avtorjev podatek, da je med prvo svetovno vojno avstrijska oblast poklicala westfalske izseljence v avstrijsko vojsko. Ti so se odzvali, po končani vojni pa so se preživeli vrnili nazaj. V obdobju po prvi svetovni vojni po avtorjevem mnenju kljub socialni bedi zavest slovenskih izseljencev ni upadla, pač pa se je še okrepila in skupaj z rastjo kulturne dejavnosti prispevala k ohranjanju slovenske narodne zavesti. Podružnice izseljenskih društev ter slovenske šole vcepljajo to zavest že na pol ponemčeni mladini »z muko, ki je vredna svetniške gloriole«. Izseljenci naj bi še vedno upali, da bi se vsaj tretja generacija vrnila na slovensko zemljo. Boj slovenskih izseljencev za ohranitev njihovega narodnega bistva naj bi bil z razumevanjem sprejet pri Nemcih in ti so v začetku tridesetih let dovolili v Westfaliji in Porenju slovenske šole. Avtor se opravičuje s pomanjkanjem prostora, da ne more podrobneje prikazati uspešnega dela Zveze jugoslovanskih delavskih in podpornih društev ter Zveze katoliških društev sv. Barbare, rojake v Sloveniji pa poziva, naj pomagajo »tej naši krvi na nemškem severu, da ne usahne, in da nam zgodovina ne bo očitala, da je za westfalskega Slovenca napravil Nemec več kakor pa njegovi krvni bratje v domovini.«¹²

Rudolf Kresal v prispevku z zelo pomenljivim na-

slovom Deseta banovina razgrne vso izseljensko problematiko in to ne zgolj slovenske, pač pa zajame vse izseljevanje iz ozemelj, vključenih v novo jugoslovansko državo, pri čemer posega nazaj v zgodovino. Uvodoma prišteje jugoslovanske izseljence med najpomembnejše tvorce nove jugoslovanske države ter kritizira dejstvo, da jim je bilo vse do zadnjih let zaradi »raznih domačih trenj in bolj ali manj neurejenih domačih razmer« posvečeno premalo skrbi, in to v nacionalnem in ekonomsko-političnem smislu. Nad milijon jugoslovanskih izseljencev označi avtor duhovito za deseto banovino, v interesu »naroda in države« pa bi tej po vsem svetu raztreseni banovini ne smeli posvečati nič manj skrbi kot ostalim devetim v mejah jugoslovanske države. Ta deseta banovina je v borbi za osvoboditev »našega naroda« poleg borcev po evropskih bojiščih nudila »največjo pomoč« tudi v gospodarskem pogledu. Slednje utemeljuje s trditvijo, da so jugoslovanski izseljenci do leta 1931 na leto pošiljali v staro domovino do 1 milijarde din, kar je bilo zanjo v marsikaterem pogledu življenjskega pomena. Zlasti ameriški izseljenci so s svojim delom v Jugoslovanskem odboru toliko prispevali, »da smemo in moramo govoriti, da je današnja jugoslovanska država v zelo, zelo veliki meri delo jugoslovanskega izseljenca«. Ko avtor analizira sestavo in vzroke jugoslovanske emigracije, ugotavlja, da se je izseljevalo v glavnem kmečko prebivalstvo in to pod pritiskom avstrijskih in turških oblasti tudi zaradi njegove narodne pripadnosti, kajti »iztrebljanje našega naroda je bila ne le pobožna, temveč najsvetejša želja teh držav«. Kmetje so se izseljevali večji del le začasno, da so se lahko vrnili z nekaj prihranki, znova postavili zadolžene domove in bili z iz tujine prinešenimi izkušnjami pionirji gospodarskega napredka, nacionalno pa odločni nasprotniki avstrijske in turške oblasti. Avtor začne potem popisovati problem, ki smo ga že srečali pri Finku: negativne posledice svetovne gospodarske krize na izseljenstvo. Tako je zaradi nje začel naglo padati dohodek od izseljenskega kapitala in zdaj dosega na leto komaj 200 milijonov din. Število izseljencev iz Jugoslavije, ki je pred krizo znašalo na leto preko 12.000 izseljencev v prekomorske in dvakrat toliko v evropske države, se je zmanjšalo na skupno na leto številko 2.000, a tudi ti se kmalu obubožani vrnejo. Tako se je tok selitev obrnil in letno se krog 1.200 izseljencev iz Amerike vrne v domovino, med njimi pa je največ tistih, ki jih je gospodarska kriza uničila. Jugoslavija je zdaj pred zahtevno nalogo, kako rešiti tiste izseljence v tujini, ki nimajo denarja za vrnitev. To ni samo vprašanje socialne politike, ampak vse države, vsega naroda, kajti izseljence je treba ohraniti v nacionalnem, kulturnem in gospodarskem delu v korist domovine. Pri tem omenja, da so mednarodne pogodbe za zaščito izseljencev nezadostne ali pa jih sploh ni in to pogosto tudi z nekaterimi državami, ki so do Jugoslavije celo prijateljske. Ko ocenjuje število jugoslovanskih izseljencev, se avtor »opravičuje«, da je točne številke zelo težko navesti, »ker je izseljenska služba do zadnjih let bila silno po-

manjkljiva, pred vojno pa je sploh ni bilo«. Priblížne številke pa so naslednje: Kanada 18.000, ZDA 700.000, centralna Amerika 4.000, Argentina 120.000, Bolivija 1.500, Brazilija 40.000, Čile 12.000, Urugvaj 3.000, Paragvaj 1.500, ostala Južna Amerika 3.000, Avstralija 10.000, Nova Zelandija 3.000, južna Afrika 1.500, severna Afrika 2.000, Nemčija (sami Slovenci) 40.000, Luksemburg 2.500, Belgija 15.000, Francija 40.000, Nizozemska 3.000, v ostalih državah pa še 30.000. Potem avtor navaja nekaj tujih mnenj o dosežkih jugoslovanskih izseljencev, tako pohvalno pisanje Jacka Londona o Dalmatincih v Kaliforniji in njihovih kmetijskih, zlasti sadjarskih dosežkih, posebej pa naglasi delovanje Mihajla Pupina in Nikole Tesle, ki ga podkrepi z nekaj citati tujih piscev. Ob tem naglašča, da ta dva nista »edina velika sinova jugoslovanskega naroda, ki sta svetu dokazala silo našega duha in nas svetu pokazala kakor enako vreden narod z drugimi narodi.« Dalje govori o Slovencih, ki so se v Ameriki prvi začeli narodnostno organizirati na verski podlagi in imajo v začetku tridesetih let 43 slovenskih župnij ter svoje bogoslovje v Lemontu. Hrvatje imajo 31 župnij, Srbi 43 parohij, obstajata pa tudi dve grško-katoliški župniji. Ocenjuje tudi vrednost cerkva jugoslovanskih izseljencev s pripadajočimi poslopji in posestvi in sicer na 5 milijonov \$. Ob tem pa navede, da je večina teh cerkva tako zadolženih, da bi kmalu utegnile priti v druge roke, kar bi bila velika škoda, še zlasti, ker so s cerkvami povezanekonfesionalne šole, ki s pomočjo šolskih sester in drugih redov učijo otroke izseljencev materinščine, zgodovine in zemljepisa stare domovine. Leta 1932 je bilo 40 takih šol, v katerih se je učilo okoli 12.000 slovenskih, hrvaških in srbskih otrok. Delovanje teh šol je toliko bolj pomembno, ker si ameriška javnost in njene institucije prizadevajo izseljence čimprej amerikanizirati, razen konfesionalnih pa niso dovoljene nobene druge šole z neangleškim učnim jezikom. Zaradi raztresenosti jugoslovanskih izseljencev je malo krajev, kjer so naseljeni v večjem številu in zato je o njihovem društvenem življenju po avtorjevem mnenju možno govoriti samo v Severni Ameriki in Westfaliji. Severnoameriške izseljenske organizacije štejejo 3.000 podpornih društev, od katerih jih je 2.700 združenih v petnajst centralnih zvezah s 270.000 člani, s premoženjem, ki znaša 19 milijonov 500.000 \$, zavarovalne vsote članstva pa 170 milijonov \$. Ta društva »vrše jugoslovansko nacionalno propagando in skušajo z vsemi silami naš rod ohraniti« pred asimilacijo, »ki gre že neizprosno zmagovito pot, ker v Ameriki ni več svežega, z zdravim nacionalizmom prežetega dotoka«. Zaradi krize je boj za ohranitev nacionalne identitete izseljencev vedno hujši. Avtor navaja dejstvo, da so se v Westfaliji vsa društva, tako katoliška kot druga združila v eno samo močno centralno zvezo, zato imajo lažje delo pri svojih naporih prikazati »našo državo in naš narod dostojno sodobni Nemčiji in ohraniti nacionalno zdrav rod.« Avtor se ponovno vrača k vprašanju dotoka izseljenskega denarja v staro domovino. V povojnih le-

tih naj bi ga bilo kar za 250 \$ (13 milijard takratnih din), kar je bilo za 32 milijonov \$ več, kot je znašala skupna vsota vseh zunanjih posojil Jugoslaviji. Ker je izseljenski kapital življenjskega pomena za jugoslovansko državo, bi z izginotjem desete banovine, ki se kaže zaradi trenutnih težkih svetovnih gospodarskih razmer, izginil tudi štirinajsti in najbogatejši del »našega naroda«. V propadlih ameriških bankah je tudi velik del jugoslovanskih izseljencev izgubil svoje prihranke, podobno tudi v Evropi in v Jugoslaviji, kamor je del izseljencev naložil svoj denar. Mnogi izseljenci so se ob tem polomu spomnili stare domovine. Ob tem avtor razmišlja, da naj bi nacionalna zavest posameznika padala z naraščanjem njegovega premoženja in da siromašnejši izseljenci bolj mislijo na domači kraj ter meni, da bi bilo treba v nacionalnem in kulturnem pogledu to izkoristiti. Dalje navaja, da je podobno kot posameznike kriza načela tudi izseljenske organizacije, tako da jim je ponekod zmanjkalo sredstev za boj proti asimilaciji. Tako bo morala zdaj matična domovina pomagati izseljencem, da bi se jim vsaj malo oddolžila »za plodno delo v nacionalni borbi pred prevratom in po prevratu«. Izseljenci od stare domovine, po avtorjevih besedah, ne potrebujejo veliko kapitala, pač pa so veseli, če jim matična domovina pomaga v njihovem nacionalno-kulturnem boju ohraniti za bodočnost države izseljenca kot eno najmočnejših nacionalnih in gospodarskih sil.¹³

O slovenskih izseljencih v Belgiji piše izseljenski učitelj Svatopluk Stoviček. O izseljencih govori kot o Jugoslovanih brez nadaljnje narodnostne razčlenitve. Navaja podatke belgijskega ministrstva notranjih zadev, po katerem je bilo jugoslovanskih izseljencev v Belgiji 30. 6. 1937 skupaj 5.555, od tega 3.896 moških ter 1.659 žensk (nad 15 let 3.092 moških ter 956 žensk, pod 15 let 804 moški in 703 ženske) ter podatke o zaposlitvi izseljencev iz istega vira, po katerem je bilo od 4.048 zaposlenih 2.815 delavcev, 35 uradnikov, 95 »gospodarjev in najemnikov« ter 1.103 brez poklica (žene, privatniki, rentniki). Večina izseljencev je zaposlena v rudnikih in tovarnah, zlasti ženske pa po hotelih, kmetijah, trgovinah in kot gospodinjske pomočnice. Avtor naglasi, da je bila pred obdobjem krize Belgija Jugoslovanom »deveta dežela«, iz katere so lahko pošiljali domov del prihrankov, pa tudi domačini so s tujimi delavci zelo lepo ravnali. Kriza je stanje bistveno spremenila, izseljence silijo k delu, jih odpuščajo ali celo izženejo iz države. Težave, ki jih je prinesla kriza izseljencem, so pospešile njihovo združevanje v izseljenska društva, »stanovska in nacionalno kulturna društva, ki so postala pozneje še humanitarna-podporna«. Avtor navaja Jugoslovansko delavsko podporno društvo, Jugoslovansko delavsko podporno društvo Sv. Barbare, Jugoslovansko društvo Slavček, Kolonijo jugoslovanskih radnika, Edinost, ter predstavi njihovo delovanje. Po njegovih besedah so bila ta društva odprta vsem. Politika v njih je bila prepovedana, razen mesečne članarine od 13 do 15 frankov pa so denar zbi-

rala s pevskimi koncerti, dramskimi prireditvami, tombolami, domačimi veseljami, vinskimi trgatvami, srečolovi in podobnim. Čisti dobiček teh prireditvev je šel podpornim blagajnam društev, iz katerih so izplačevali podpore bolnikom in delovnim invalidom, nekatera društva tudi posmrtnine in izredne podpore vdovam in sirotam. Izselski učitelj Stoviček je razumljivo pomemben del svojega prispevka posvetil šolstvu jugoslovanskih izseljencev v Belgiji in lastnim izkušnjam o tem vprašanju. V letu 1937 je že šesto leto poučeval otroke izseljencev, ki so bili razen nekaj Hrvatov po narodnosti v glavnem Slovenci. V šolskem letu 1936/37 je bilo v tri šolske tečaje vpisanih skupaj 210 otrok, od tega v Eysdenu St. Barbe 114 (58 dečkov in 56 deklic), v Waterscheiju 74 (10 dečkov in 12 deklic). Šolarje je v prvih dveh krajih poučeval ločeno po spolu, v Zwarteburgu pa skupaj. Ker so imeli normalno belgijsko šolo z deljenim dopoldanskim in popoldanskim poukom ter z vmesnim odmorom, je izselski učitelj z dovoljenjem belgijskih šolskih in rudniških direktij (šole so bile rudniške) poučeval med opoldanskim odmorom ter popoldne po koncu rednega pouka. Zelo nazorno je popisal svoje pedagoške metode dela z utrujenimi, lačnimi in oddihla potrebnimi učenci, ki jih ni hotel še sam mučiti, pač pa je z njimi zlasti kramljaj, jim pripovedoval o domovini, krajih, od koder so njihovi starši ter vmes vpletal zgodovinsko pomembne dogodke. Pouk so popestrili z branjem pravljic in povesti iz mladinskih knjig, ki jih je podarila ljubljanska banska uprava. Peli so narodne pesmi v priredbi Janka Žirovnika, se pripravljali za dramske nastope, pisali nareke, proste spise in pisma. Učitelj je skupaj z učenci ponavljal tudi snov, ki so jo predelovali v redni belgijski šoli, pri čemer jih je učil tudi pravilnega izražanja ter slovenskih izrazov. Ko je vreme dopuščalo, je peljal učence tudi na sprehod v naravo ali celo na šolski izlet s kolesi. Svoj prispevek končuje Stoviček s prošnjo izseljencem, naj govorijo doma s svojimi otroki v materinem jeziku ter pošiljajo otroke v šolske tečaje materinščine, oblasti v matični domovini pa prosi, da bi za izselske otroke zbirale mladinske knjige, zemljevide Jugoslavije in dravske banovine ter denar za šolske potrebščine, izseljencev pa naj se spomnijo tudi za Miklavža in Božič, »ko je treba šolarčke in sploh vse mlade Jugoslovance obdariti«. ¹⁴

Z življenjem slovenskih izseljencev v Nemčiji se ukvarja pisatelj ter avtor romana o westfalskih Slovencih Tulipan Davorin Ravljen, ¹⁵ ki naglašja predvsem razvitje prapora Jugoslovanske osrednje delavske zveze v Marlu na praznik velikega šmarna 15. avgusta 1937. Omenjena zveza je bila ena od dveh glavnih organizacij slovenskih izseljencev v Nemčiji, ki je imela sedež v Essnu, vodil pa jo je Pavel Bolha. Druga izselska zveza je bila zveza društev sv. Barbare, ki jo je vodil Ivan Lindič. Avtor članka naglašja, da sta v zadnjem času obe zvezi našli »kolikor toliko skupna pota in tako se je tudi razvitja prapora v Marlu udeležilo ... lepo število članov Sv. Barbare.« Jugoslovanska osrednja delavska zveza je bila očitno

dobro zapisana pri jugoslovanskih oblasteh, saj je kumstvo zastave prevzela kar kraljica Marija, ki jo je zastopal tajnik poslaništva v Berlinu Pandurovič, »ki je pripel v imenu kraljice krasno izvezen težak svilen trak.« Kot predstavnik narodnih organizacij iz Jugoslavije se je slovesnosti udeležil tudi poslanec Rudolf Pleskvič iz Trbovelj (velika večina izseljencev je bila rudarjev iz Zasavja), »ki je tudi v imenu Ciril-Metodove družbe sporočil pozdrave«. Zastopnik nemških oblasti dr. Ehrensberger, ki je označen kot »eden najvišjih uradnih činiteljev v ondotni pokrajini«, je »izredno pristržno pozdravil zborovalce in vzkliknil na čast našemu kralju in Jugoslaviji«. »Velika in pristržna« svečanost naj bi po Ravljenovih besedah pokazala, »kako se more v veliki nacionalni državi uveljaviti tudi majhna skupina tujih rojakov, ako vneta goji nacionalno idejo in ako se zadržuje taktno nasproti gostiteljem, ki ji skušajo za trdo delo nudit človeškega dostojanstva vreden obstanek.« Zelo tople pohvalne besede ima avtor tudi za Jugoslovansko osrednjo delavsko zvezo, ki je bila po njegovih besedah »prva naša izselska organizacija, ki je dvignila na ščit idejo jugoslovanske nacionalne zavesti« ter po navdilih dr. Gregorja Žerjava, enega najzaslužnejših za liberalni zasuk v CMD leta 1907, »takoj po vojni začela prevajati v svoj tabor narodno zavedne može in njihove družine v vsem Porurju«, ob tem pa se je morala hudo boriti »z avstrijakantskimi intriganti«. »Neoporečeno« njena zasluga naj bi torej bila, da se je zdramila in poglobila slovenska narodna zavest med izseljenci v Nemčiji, da so se utrdili stiki z uglednimi predstavniki nemškega javnega življenja in da je izselska kolonija dobila »lep sloves, učvrstila ... svoje postojanke v nacionalnem in socialnem pogledu, pripomogla ... mnogo k boljšemu spoznavanju Jugoslavije od strani Nemcev«. Ob tem ni idejno in organizacijsko, pač pa finančno prešibka, da bi se lotila posredovanja med Nemci in Jugoslavijo, pa tudi tisto, kar hoče v tem smislu izpeljati, trči navadno na ovire. Ravljen odločno kritizira postopke jugoslovanskih oblasti ob pripravi posebnega vlaka iz Essena v Jugoslavijo. Prvič so to storili v letu 1937, vendar pa jugoslovanske oblasti niso dovolile popusta za vožnjo tistim Nemcem, ki so šli skupaj z izseljenci na obisk v Jugoslavijo in nekateri od njih so bili »malce razočarani«. Avtor je mnenja, da bi moral v teh primerih »naš šimel popustiti, naša oblastva (pa) morajo na prireditve in manifestacije naših rojakov gledati skozi drugačna očala«. V zadnjem delu svojega prispevka avtor nekoliko opiše kulturne in šolske razmere izseljencev v Nemčiji. Tako navaja, da imajo »sto in sto« kulturnih potreb, njihovi prejemki pa jim dovoljujejo naročiti le kak slovenski tednik ali knjigo. Obstaja le ena sama slovenska zasebna šola in to v Gladecku v Westfaliji, potrebnih pa bi bilo vsaj deset. Tako stari kot mladi zelo potrebujejo slovenskih knjig, slovarjev pa tudi pripomočkov za glasbeno dejavnost, ki naj bi jim bila prirojena ter še spodbujena po nemškem vzgledu. Zelo koristno sredstvo narodne vzgoje je po avtorjevem mnenju letovanje

Jedilnica za izseljence na »Otoku solz« — Ellis Islandu v obdobju viška doseljevanja v ZDA

otrok izseljencev v stari domovini, ki že poteka. Ker mu je naklonjena tudi nemška oblast po avtorjevih besedah ni ovir, da se ne bi v naslednjih letih še povečalo. Glede vračanja upokojencev v staro domovino je s konvencijami sicer urejeno, da tam prejema slovensko rento, vendar nekateri ne zmorejo stroškov poti nazaj in ostajajo tam, kjer so pustili »svojo zdravo moč«. Glede brezposelnosti in revščine med izseljenci avtor navaja, da to obstaja, toda v glavnem je treba priznati, »da je nemško socialno skrbstvo dobro in da pač tudi našim ljudem nudi, kolikor jim v današnjih težavnih prilikah more nuditi.« Končuje z mislijo, da je pozornost države gostiteljice do izseljencev »tem večja, čimbolj bo domovina pokazala, kako se briga za svoje ljudi na tujem.«¹⁶

V okviru pregleda Slovencev v Jugoslaviji ter zunaj nje navaja dr. Svetozar Ilešič tudi 40.000 slovenskih izseljencev v Franciji ter predvsem v departmajih Nord in Pas de Calais ter Moselle in Meurthe Moselle v Loreni, okrog 6.000 Slovencev v krajih Eysden in Waterschee v pokrajini Limburg v Belgiji, okrog 3.000 Slovencev na jugu Nizozemske v Heerlenu ter 50.000 Slovencev v Porenju in Westfaliji (Dortmund, Essen) ter v Zelli in Wiesentalu ob severni švicarski meji. Brez številke navaja slovenske izseljence še v Španiji, Češkoslovaški, Poljski, Romuniji in Bolgariji, skupaj v Evropi 110.000 ljudi. Za ZDA postavi številko 250.000 ljudi, največ v državah Colorado, Illinois, Indiana, Kansas, Michigan, Minnesota, Utah, Washington, West Virginia in Wisconsin ter Ohio s Clevelandom in Pennsylvania s Forest Cityjem, Johnstownom in Pittsburgom. V Kanadi navaja 20.000 slovenskih izseljencev, v Južni Ameriki, predvsem v Argentini 40.000, skupaj v obeh Amerikah 310.000. V Avstraliji naj bi jih bilo 700. V Aziji 1.200. V Afriki, predvsem v Egiptu pa 8.000. Izven Evrope naj bi bilo 320.000 Slovencev, vseh skupaj v matični domovini, v zamejstvu in izseljenstvu pa naj bi jih bilo 1,900.000.¹⁷

Izseljence omenjajo še v dveh krajših sestavkih v koledarju. Tako je navedeno predavanje dr. Lava Čermelja na tečaju za funkcionarje kulturnih društev na podeželju o nalogah teh društev na narodno-obrambnem področju. Med drugim je naglasil, da je naloga teh društev, da svoje člane in drugo prebivalstvo seznanjajo z usodo pripadnikov slovenske manjšine v sosednjih državah ter izseljencev, ki so odšli za kruhom v Nemčijo, Holandijo, Francijo, Belgijo in Ameriko ter vzbujati v njih zanimanje in ljubezen do rojakov v tujini z ustreznimi knjigami v društvenih knjižnicah, z razpravljanjem o manjšinskem in izseljenskem vprašanju, z ustreznimi predavanji in delovanjem v narodno-obrambnih društvih, »ki skušajo s svojim delom olajšati usodo naših bratov v tujini.«¹⁸ Svoj odklonilni odnos do izseljevanja izraža CMD tudi v kratkem nepodpisanem prispevku, kjer poziva k potovanju v tujino, »da vidiš, kako živijo drugi, da primerjaš, se učiš, tudi posnemaš, tam se izogiblješ«. Poziva k ogledu tako ožje domovine Slovenije (brez navedbe tega imena) kot širše domovine Jugoslavije, kjer naj bi si ogledali njeno pestro lepoto, ki jo hodi občudovati tudi tujci, se prepričali o še velikih neizrabljenih gospodarskih možnostih, spoznali pri prebivalcih, »pri njih vrlinah in slabostih prave svoje brate po krvi in jeziku, vzljubil boš domovino in ljudi in tvoje srce bo reklo: ostani doma!« Misel zaključuje z ugotovitvijo, da je v domovini najlažje najti kruh, čeprav marsikdaj trdi in črn, medtem ko je tujina mačeha, ki bo izpila »tvoje življenjske sokove, nato pa te bo gnala domov — umirat.«¹⁹

Naj za sklep tega pregleda člankov v Koledarju CMD poudarimo, da nam njihovo proučevanje daje po eni strani podatke o stališčih, ki so predvsem v tridesetih letih 20. stoletja vladala v krogih CMD in bližnje ter v liberalno usmerjenem delu slovenske javnosti, po drugi strani pa tudi koristne podatke za zgodovino našega izseljenstva, čeprav gre po večini za vi-

re iz druge roke ali pa za navajanje podatkov iz literature. Seveda pa naletimo tudi na dovolj nove podatke, če omenimo le pričevanje učitelja Stovička o pouku otrok slovenskih izseljencev v Belgiji ali nekatere podatke o westfalskih Slovencih. Zanimivo je ugotavljati, da pisci člankov visoko med vzroke izseljevanja postavljajo nacionalistično protislovansko in protislovensko politiko staroavstrijskih oblasti. Kot preizkus vrednotenja objavljenih podatkov se pomudimo nekoliko le pri primerjavi števila slovenskih izseljencev v posameznih državah izseljevanja, pri tem pa moramo upoštevati različne letnice nastanka člankov. Primerjali jih bomo s podatki iz članka Alojzija Kuharja iz leta 1939²⁰ ter Slave Lipoglavšek-Rakovec,²¹ pri čemer opozorimo na opombo v Kuharjevem prispevku, da je statistične podatke o slovenskih izseljencih zbrala prav Lipoglavškova in da dejstvo, da je slednja v svojem prispevku upoštevala stanje iz leta 1940. Ker navaja Kresal le skupne podatke o jugoslovanskih izseljencih, pride v poštev samo pri primerjanju izseljencev v Nemčiji, kjer izrecno navaja, da gre samo za Slovence. Tako Fink in Ilešič kot Kuhar in Lipoglavškova navajajo za Slovence v ZDA isto tradicionalno številko 250.000. Za slovenske izseljence v Kanadi postavi Fink v letu 1932 številko 6.000. Ilešič v letu 1938 20.000, Kuhar za obdobje od 1921 do 1936 4.281 oseb, Lipoglavškova pa 6.000. V Argentini jih je po Finkovih podatkih 20.000, po Ilešičevih 40.000, po Kuharjevih 25.000 in po Lipoglavških prav tako 25.000. Fink in Ilešič ne navajata posebej drugih latinskoameriških držav, skupno pa naj bi bilo po Finku v njih 5.800, pri Ilešiču pa 20.000 slovenskih izseljencev. Kuhar jih navaja 20.000 že samo za Brazilijo, Lipoglavškova pa za isto državo le 5.000. Fink navaja v Avstraliji 200, Ilešič pa 700 slovenskih izseljencev, medtem ko Kuhar in Lipoglavškova tega podatka nimata. Fink in Kuhar ne navajata izseljevanja v Afriko, predvsem v Egipt, medtem ko postavi Ilešič zanj številko 8.000, Lipoglavškova pa za Egipt številko 7.000. Kresal govori v svojem prispevku o Westfaliji o prvotnih 80.000 slovenskih izseljencih, ki naj bi jih bilo po letu 1930 še 50.000, medtem ko je v prispevku iz leta 1934 številko zmanjšal na 40.000. Za isto državo navaja Fink številko 30.000, Ilešič 50.000, Kuhar za čas pred 1. svetovno vojno 40.000 ter za čas pred 2. svetovno vojno 27.000 po jugoslovanskih ter 18.000 po nemških podatkih, medtem ko govori Lipoglavškova o 40.000 izseljencih po prvi svetovni vojni, obenem pa naglašča močno izseljevanje s tega območja v obdobju med obema vojnama. Po Finkovih podatkih je bilo v Franciji 16.000, po Ilešičevih 40.000, po Kuharjevih 16.000 ter Lipoglavških leta 1929 23.000 in pred drugo svetovno vojno 34.000 slovenskih izseljencev. V Belgiji navaja Stoviček uradno številko 5.555 jugoslovanskih izseljencev za leto 1937, Fink 3.000, Ilešič 6.000, medtem ko je za Kuharja od zgoraj omenjenih 5.555 Jugoslovancev polovica slovenskih izseljencev, ob tem pa opozarja tudi na izseljence s Primorske, ki jih vodijo kot italijanske državljane. Skupaj navaja števil-

ko 6.000 slovenskih izseljencev v Belgiji, Lipoglavškova pa za leto 1940 2.500, ob tem pa naglašča, da je bilo njihovo število v tej državi pred nekaj leti višje. Za Nizozemsko navajata Fink in Ilešič izjemoma enako številko 3.000, Kuhar številko 4.000 za leto 1929 in 1.000 za leto 1937 ter Lipoglavškova nekaj čez 2.000 slovenskih izseljencev. Pri teh primerjavah opazimo precejšnja razhajanja, ki jih kot rečeno lahko delno pojasnimo z različnimi letnicami prispevkov, saj je bilo n.pr. med Finkovim in Ilešičevim člankom obdobje najbolj živahnega izseljevanja v Evropo. Če bi dopuščal prostor, bi z medsebojnimi primerjavami po tej in drugi literaturi ter virih lahko preverili tudi vrsto ostalih podatkov, ki se pojavljajo v člankih. Omenimo le, da se da o seznamu slovenskih župnij v ZDA v Finkovem članku sklepati, da avtor zanj ni uporabil tekočih podatkov, objavljenih v ameriško-slovenskem Koledarju Ave Maria, pač pa tiste, ki so bili v omenjenem koledarju objavljeni nekaj let prej.

Videli smo, da se po člankih v avstrijskem obdobju ter prispevku Marice Bartol, ki ima predvsem jugoslovanske poudarke, članki z izseljensko tematiko pojavijo v Koledarju Družbe sv. Cirila in Metoda v tridesetih letih, predvsem pa v njihovi drugi polovici. Ti »pozni« članki imajo za razliko od prvih, ki imajo predvsem literarni značaj in so prežeti z veliko mero čustvenosti, svojo nedvomno strokovno in znanstveno težo, čeprav tudi sami niso brez čustvenih in narodnoobrambnih naglasov. Očitno je, da jih pišejo avtorji, ki ta vprašanja dovolj dobro poznajo, pa tudi, da so pretežno liberalno usmerjeni, kar med drugim razberemo iz naglašanja vdanosti do novonastale jugoslovanske države, jugoslovanskega »troedinega« naroda ter njegovih plemen. Viden »skupni imenovalec« teh prispevkov je svarjenje pred izseljevanjem in odvratanje ljudi od njega, pogosto na zelo čustven način oziroma z naglašanjem dobrih možnosti za življenje in delo v novi jugoslovanski državi ter s poudarjanjem negativnih plati tujine, predvsem gospodarske krize, brezposelnosti in izkoriščanja izseljencev. V člankih so posebne pozornosti deležni Slovenci v Nemčiji, posebno tisti liberalne orientacije. Zanimive in preverjanja vredne so tudi pohvale, ki so jih bile pri avtorjih člankov, tako pri Kresalu kot še zlasti pri Ravljenu, deležne nemške oblasti za njihov odnos do slovenskih izseljencev.

Za konec velja naglasiti, da je vsekakor hvalevredna in posnemanja vredna zavzetost, ki jo je pokazala Družba sv. Cirila in Metoda za vprašanja slovenskih izseljencev, čeprav so bila po »opisu njenih del in nalog« ta zanjo obrobne pomena.

OPOMBE

1. Primerjaj: Andrej Vovko, Podružnice Družbe sv. Cirila in Metoda na Gorenjskem do 1918. Kronika, Ljubljana, 36/1988, št. 1-2, str. 34-40. — 2. Andrej Vovko, Severno-ameriške podružnice Družbe sv. Cirila in Metoda do prve

svetovne vojne. Kronika, Ljubljana, 35/1987, št. 1-2, str. 48-55. — 3. O Podlimbarskem; Ivan Vrhovnik, Iz življenja Podlimbarskega. Koledar Družbe sv. Cirila in Metoda (dalje KCMD) za 1919, str. 30-35; Josip Milavec, Kako sem se seznanil s Podlimbarskim. KCMD za 1923, str. 55-56. — 4. Fran Maselj-Podlimbarski, Slovencem na tujem. KCMD za 1907, str. 62-68. — 5. O Šeguli; Šegula Franc S, Slovenski biografski leksikon, Ljubljana 1971, 11. zvezek, str. 601-602. Šegula Fran, KCMD za 1939, str. 35. — 6. F. S. Šegula, Za rodno grudo. KCMD za 1914, str. 31-32. — 7. O Marici Bartol; Pavla Hočevarjeva, Marica Bartolova. KCMD za 1941, str. 62-63; Bartol-Nadlišek Marica, Primorski slovenski biografski leksikon, Goriška Mohorjeva Družba, Gorica 1975, 1. zvezek, str. 38-39. — 8. Marica Bartol, Narodni ponos. KCMD za 1922, str. 49-51. — 9. Fran Fink, Slovenski biografski leksikon, Ljubljana 1926, 2. zvezek, str. 178. — 10. Fran Fink, Nekaj o našem izseljevanju.

KCMD za 1933, str. 44-53. — 11. Fran Fink, Svarilo izseljencem. KCMD za 1934, str. 69-71. — 12. Rudolf Kresal, Westfalski Slovenci. KCMD za 1933, str. 36-41. — 13. Rudolf Kresal, Deseta banovina. KCMD za 1935, str. 54-63. — 14. Davorin Ravljen, Slovenski biografski leksikon, Ljubljana 1960, 9. zvezek, str. 39-40. — 15. Davorin Ravljen, Naši v Nemčiji. KCMD za 1938, str. 59-61. — 16. Svatopluk Stoviček, Naši v Belgiji. KCMD za 1938, str. 56-59. — 17. Svetozar Ilešič, Pregled Slovencev v Evropi in izven nje. KCMD za 1939, str. 50-51. — 18. Kulturna društva za narodno obrambno sodelovanje. KCMD za 1937, str. 58. — 19. Pojdi v tujino. KCMD za 1938, str. 43. — 20. Alojzij Kuhar, Naše izseljensko vprašanje. Spominski zbornik Slovenije, Ljubljana 1939, str. 524-536. — 21. Slava Lipoglavšek-Rakovec, Slovenski izseljenci. Geografski pregled predvojne stanja. Geografski vestnik, Ljubljana XXII/1950, str. 3-60.

